

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

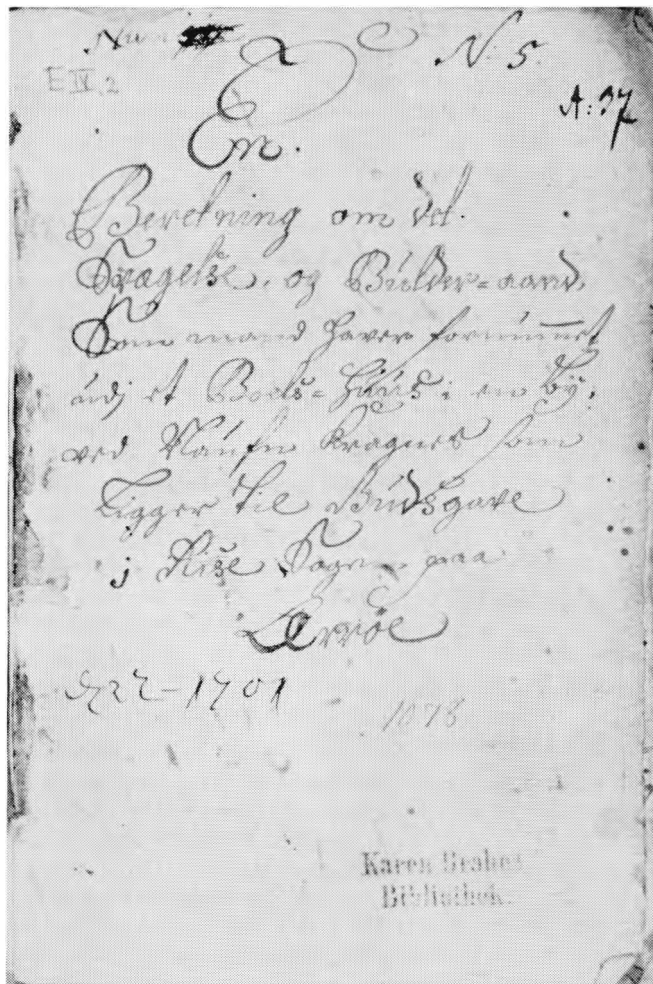
Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

SPØGERI PAA ÆRØ I GAMLE DAGE

Af overarkivar, dr. phil. E. Kroman

Spøgelse og Spøgeri er ikke ukendt for Ærøboerne. Mangen Sømand har kunnet fortælle om sælsomme Oplevelser paa Havet og i Havnene, og ogsaa paa Ærø selv optræder der sine Steder Spøgelse. Saaledes kan man som bekendt ved Nattetid paa Drejet møde en Mand med Hovedet under Armen. Mens Spøgelse i Almindelighed er fredssommelige og gaar deres stille Gang paa øde Steder eller bevæger sig lydløst gennem lukkede Døre, er der en særlig Slags Spøgelse, som giver sig til Kende ved en larmende og udfordrende Optræden. De benævnes med et tysk Ord Poltergeister. Polter betyder Støj, Bulder. Det bruges nu i Tyskland fortrinsvis i Forbindelsen Polterabend, Aftenen før Brylluppet, da man morer sig bl. a. med at slaa Porcelæn i Stykker. Fænomenerne synes i øvrigt at være særlig kendt i England, hvor der findes en stor Litteratur om „Poltergeists“ (se f. Eks. H. Price: Poltergeist over England). At Poltergeister ogsaa har optraadt paa Ærø, fremgaar af et lille Haandskrift i Karen Brahes Bibliotek i Odense, hvor der berettes om nogle mærkelige Tildragelser, som skal have fundet Sted i et Hus i Kragens i Begyndelsen af 18. Aarhundrede. Beretningen, der er skrevet af Sognepræsten i Rise Dominicus Brandt og dateret Rise Præstegaard 22. Feb. 1701, er yderligere bevidnet af Sognepræsten Søren Jacobsen Ørsted i Ærøskøbing („Ærrøes-Kjøbing“) samme Dato. Haandskriftet er dog ikke originalt, men en Afskrift af en omtrent samtidig Haand og temmelig fejlfuldt. Det følgende er et Referat af Indholdet.

Det var i et Hus, hvor der, som Præsten siger, boede et Par fromme Ægtefolk, som havde et godt Navn, at den onde Fjende lod sig fornemme i nogle Maaneder med Bulder og Spøgeri. Begyndelsen mærkede man nogle Uger efter Mikkel (29. Sept.), da det „første Optog“ skete med nogle Oste, der laa paa Loftet for at røges, som i 3 Nætter efter hinanden blev flyttet fra deres Plads, saa de om Morgen fandtes lagt paa hinanden foran Loftsdøren. Derefter begyndte det at buldre oven paa Loftet, og om Morgen fandt man alting omkastet, Brænde, Tønder og andet, som de havde paa Loftet, laa henslængt, og det, der var i Tønden, var adspredt. Omsider begyndte det ogsaa at buldre nede i Huset, man hørte, hvorledes Lerkar blev taget og slængt til Jorden, og om Morgen saa de dem ligge ituslaede. Om Natten, naar de var gaar i Seng, begyndte „det“ at drage Sengeklæderne af Børnene og at slaa dem og nappe dem paa deres Legemer, men naar Børnene skreg, og Forældrene kom og tændte Lys, mærkede de intet. Ikke

En Beretning om det Spøgelse og Bulder-aand, som man haver fornummet udi et Boels-Huus i en By ved Naufn Kragens som ligger til Gudsgave i Rise Sogn paa Ærø.

alene om Aftenen, men ogsaa ved højlys Dag blev der kastet store Kampesten ind i Huset og ind i Dagligstuen. Der sad Is og Sne paa Stenene, som om de var taget paa Gaden og uden for Huset „i denne Vinters Tid“. Der blev ogsaa indkastet Økser, Huggejern, Spaanknive, Træstykker, Sko, Bøger, Brød og andre Ting. Ved Siden af Dagligstuen var der

et lille Kammer med 2 Senge, hvor Børnene havde deres Hvilested om Natten. Det syntes, som om det var mest forbitret paa dette Kammer. De fleste Sten tørnede mod Døren til Kammeret, og der var endnu store, dybe „Diler“ at se paa Døren, som om de var slaæet med den største Smedehammer. Der var dog ingen, der kom til Skade. Selv om noget stundom blev kastet paa Folkene, faldt det „sagteligen“ paa dem og gjorde intet ondt. En Dag havde Husfolket sat nogen Kulild paa Gulvet for at have „Lyskab“ i Huset i Vinterkulden, da det pludselig ved højlys Dag blev spredt over det hele, uden at man kunde se nogen, der gjorde det. Efterhaanden blev Folkene og Naboerne, som jævnligt kom og besøgte Huset og vaagede der om Natten, dristige, da de saa, der ikke skete dem Skade, og brugte („brygde“) en Slags Gætter. En Gang, da de var forsamlet, blev en Sko, der var under Bordet, kastet ud, hvorpaa en af de tilstedeværende sagde: Er der ikke endnu en, hvorpaa straks den anden Sko kom farende ud. En anden Gang, da de var forsamlet, og der lød et Slag inde i Huset, var der en, der sagde: Endnu en Gang, hvorpaa der straks kom et stort Slag, men da der var en, der sagde: atter endnu en Gang, kom der et forfærdeligt Slag, saa Huset rystede. Der var ogsaa nogle, som dristede sig til med Fork, Økse og andet Jerntøj at ville forsvare og beskærme Børnene i deres Seng om Natten, men naar de svingede Øksen, gav den en Klang, som om den havde ramt noget andet Jern, men alligevel saa de intet. Der var nogen, som gav sig til at tale til dette Spøgeri og bad det om at tale eller give Tegn fra sig og sige, hvem det var, og hvorfor det gik, men de fik ikke noget at se eller hørte nogen Røst, kun deri blev de føjet, at det gav Tegn med nogle Slag, naar deres Spørgsmaal skulde „affirmeres eller samtykkes“, ellers fik de ingen Svar. Det skete i det underste Kammer ved det ene Sengested. Da det spurgtes, kom der adskillige Folk, ogsaa fra andre Steder i Sognet, af Nysgerrighed for at høre, hvordan det kunde svare, og stillede Spørgsmaal, om „den som gik“ ikke var den gamle Kvinde, der havde været længe paa Stedet og blev begravet Mikkelsdag, om det gik „paa Naadens Vegne“, om man skulde gaa til Præsten. Spørgsmaalene blev ved Tegn eller Slag efter deres Mening samtykket, hvorefter nogle kom til Præsten (Dominicus Brandt i Rise) og berettede „denne Handel“ og bad om Raad. Præsten tog Sagen alvorligt, formanede til ikke at skæmte med Satan eller indlade sig i Spørgsmaal til ham eller tro paa hans Bedrageri, naar han vilde indbilde dem, at de „gik paa Naadens Vegne“. I Stedet skulde de bruge de rette Vaaben, nemlig gudelige Bønner og Sange. Der blev derpaa holdt offentlig Bøn i Kirken.

Efter at det var sket, „lod det Spøgeri sig fornemme kendelig“, idet en „Kvindes Gestalt“ viste sig for Datteren i Huset, en Pige paa 14 Aar, ligesom det havde været hendes gamle Mormoder, der blev begravet Mikkelsdag. Husbonden henvendte sig derefter til Præsten, der lovede at udvirke hos Provsten, at der maatte ske Bøn i alle Kirkerne. Desuden foreslog han, at Datteren, der var mest anfægtet, kunde være i et andet Hus, og tilbød ogsaa, at hun maatte være i Præstegaarden, hvis han syntes om det. Der blev derefter holdt Bøn i alle Øens Kirker, og Præsten i Ærøskøbing Hr. Søfren Jacobsen Ørsted tilbød at ville følge med ud i Huset, naar det begæredes. 12. Januar viste Spøgelset sig igen, da Pigen ved Middagstid saa det staa ved Sengestolpen, der hvor Børnene plejede at ligge, „ligesom et Hoved, et Kvindehoved med en sort Hue paa og noget hvidt under Huen, hvilket lignede hendes afgangne Mormoder“. Pigen blev forskrækket og faldt tilbage, idet hun sagde, der er min Oldemoder (ærøsk Alemoder = Bedstemoder). Folkene i

Huset, der hørte det, og endog fremmede sprang straks ind i Kammeret for at se det, men de saa intet. Dagen efter, 13. Januar, da Pigen vilde gaa ud i Gaarden efter Kaal, stod Spøgelset „i fuld Positur“ ved Døren, hun skulde gaa ud af, „med kvindelig Habit“ og med sorte Klæder fra Hoved til Fødder og holdt sine Hænder ud mod Pigen. Pigen gav et Skrig og faldt ned og daanede, og da hun kom til sig selv igen, sagde hun, at hun havde set sin „Oldemoder“. Den 15. Januar saa hun igen Spøgelset, der stod og hældede Hovedet mod en Væg. Den 17. Januar var Pigen uden for Huset og saa gennem Vinduet, hvorledes Spøgelset stod i Dagligstuen og aabnede en Kiste, der var tillaaet, og tog 3 Glasflasker og et Tinbæger op af Kisten og satte det paa Gulvet. Pigen skyndte sig til sin Stifmoder for at sige hende det, men da Moderen og de andre Folk kom ind i Stuen, saa de ingen Spøgelse, men Glasflaskerne og Tinbægeret, der havde været i Kisten, stod paa Gulvet. 18. Januar kom Pigen til Præstegaarden og fortalte, at hun havde forsøgt at ligge om Natten i Naboers Hus, men havde heller ikke Fred der, men blev af Spøgelset drevet til hendes Forældres Hus igen.

Endskønt Pigen Ord vakte Frygt hos Børnene og Folkene i Præstegaarden, blev hun der de følgende Dage, uden at man mærkede noget ondt. Men da Pigen havde været der en 6 Dages Tid, længtes hun hjem efter Forældrene, og næste Søndag fulgtes hun hjem med Faderen og Kirkefolket. Hun „fornam“ derefter Spøgelset igen, men det gjorde hende intet ondt, men de andre Børn blev slaæet i Ansigtet og rusket i Haaret. Tit kom der noget frem som en Haand og strøg den ene eller den anden af Børnene over Ansigtet eller over Munden eller tog fat paa deres Hænder, men naar nogen af Børnene tog fat paa den fremmede og kolde Haand for at holde ved den, og Faderen kom for at se, hvad det var, blev det borte. Den 30. Januar blev der af Sønnens Pung borttaget 1 Rigsdaler i Smaapenge. Deraf fandt de omsider 27 Skilling paa Gulvet, som var de henslængt af en Haand, og en halv Time efter fandt de Resten af Pengene liggende paa Bordet, mens den tomme Pung laa slængt hen i en Kedel Vand. Saadant Spil blev øvet paa mange andre Maader, som at to Nøgler, der var bundet sammen, blev borte, saa Folket ikke kunde komme til deres Gryn, der var i en Kiste, men maatte laane Gryn hos en af Naboerne. Derefter fandt de Nøglerne adskilte, den ene under en Seng, den anden i en Meltønde med Mel. Ved et andet Skrin, hvori de havde Hør, blev Skrinet aabnet og Hørren slængt ud paa Gulvet, og Nøglen blev borte. Da de havde lagt Hørren i Skrinet igen og sat noget mellem Laaget og Laasen, indtil de kunde finde Nøglen igen, kom om Aftenen Nøglen farende og faldt ned for deres Øjne. Den 1. Februar om Natten blev Sønnens Kniv taget op af hans Lomme og slængt paa Gulvet, og hans „Lærredsfikke“, der var bundet til hans Underklæder og laa under hans Hovedgærde, blev sønderrevet, saa han kunde høre, hvorledes den blev revet, og om Morgenen fandt man den sønderrevet og Lærredet i to Stykker. Paa samme Tid blev der skaaret Stykker af Maden og henlagt, som en Husmoder plejer at dele til Folkene.

3. Februar rejste Sognepræsten derud efter Husfaderens Begæring ledsaget af Sognepræsten i Ærøskøbing Søfren Jacobsen Ørsted og to „Studiøsi“ Johan Groth og Jens Groth „alle selvvillige“. Da de kom til Huset, gik de ind i det Kammer, hvor de sagde, Spøgelset mest opholdt sig, og tog Husfolket med derind, mens Naboerne, der var forsamlet, stod i Dagligstuen. De sang først adskillige Kirkesange, derefter faldt de paa Knæ og læste Kollektor og Bønner og sluttede endelig med Salmen „Vor Gud han er

Æroisk Landsbyhus fra Begyndelsen af 18. Aarhundrede.

saa fast en Borg“ og lyste Velsignelse over Husfolket. Da det vor forrettet, gik de ind i de andre Kamre, hvor Spøgelset havde ladet sig „fornemme“, og Husfolket fortalte og viste, hvad der var vederfare dem. Der hørtes intet ondt, mens de var der, hvad der varede omkring 3 Timer. Husfolkene undrede sig over, at der ikke skete noget, da det tidligere, naar Naboerne sang den førnævnte Salme „Vor Gud han er saa fast en Borg“, plejede at buldre. Husfolkene fortalte ogsaa, at de om Natten havde hørt Lyde, som naar nogen smasker med Munden og vil til at snakke, denne Smasken blev ogsaa derefter tiere hørt.

Efter at de var rejst, begyndte Spøgeriet igen, før det var blevet vel Aften. Den 6. Februar i Morgenstunden blev „Underdrætten“ revet af den ældste Søns „Lue“. Samme Nat blev den yngre Søn, som var 12 Aar, slaæet i Ansigtet og hans Næse slaæet til Blods. Den 8. og 9. Februar, to Nætter efter hinanden, hørte den førnævnte Datter en „dumagtig“ Røst, der talte til hende og sagde: Maren, aabenbar Synden! Pigen svarede ikke, men drog Hovedet ned under Sengeklæderne, da løftede det Dynen op og slog hende „sagteligen“ paa Kinden. Den 10. Februar saa hun Spøgelset gaa synligt frem i Stuen, hvor man havde dejgnet og opslaæet Brød. Spøgelset havde Skikkelse som før, nemlig som Pigens Mormoder, men havde ikke sort Habit som forhen, men var helt hvidklædt saa nær som paa Hovedet, hvorpaa saas en sort „Lue“. Spøgelset gik lige hen til Brødene og trykkede sine Fingre ind i 10 Brød, hvad kun Pigen saa, mens de andre ikke kunde se det. Brødene blev bagt sammen med de andre Brød, der var opslaæet, og mange Godtfolk saa bag efter de samme Brød, og Hullerne i Brødene var kendelige efter Bægten, som naar et Menneske havde trykket fire Fingre deri. Paa samme Tid blev en Kage af Spøgelset

baaret hen og lagt paa Sengen. Kagen var skaaret i 7 Stykker efter Personernes Tal i Huset, Fader og Moder og 5 Børn. Pigen saa alt dette, mens de andre intet kunde se, endskønt hun pegte og sagde: Ser, der staar det. Grød, som de havde levnet om Aftenen i en Kedel, blev om Morgen taget, og Grøden blev stukket i Stykker i samme Kedel, derefter blev Mælken, som stod i en Potte paa Fadrækken, taget ned og siet og øst paa Grøden, og da der ikke var Mælk nok, blev der taget Øl til af en Legel og øst paa Grøden. Men der var ingen, der saa, hvem det var, der gjorde det.

„Den hellige Aften“¹⁾ før 11. Februar, da man nylig var gaaet til Sengs, kom der igen en Røst, som var lydeligere end før, som sagde til Pigen saaledes: Maren, aabenbar Synden! Pigen svarede: Hjælp Gud, hvad er det for en Synd? Røsten svarede: . . . det skal du og min Datters Mand (din Fader) sige til [Skrifte]faderen²⁾ og intet glemme. Dertil skal ogsaa disse Ord være blevet sagt: Du er min Datters Datter, du hedder Maren, og du skal sige til din Moster, at det er jeg, og jeg har faaet Naade, jeg var i Himmerig i Gaar Nat. Da Pigen straks sagde disse Ord for sine Søkende, som laa hos hende i Kammeret, og for Forældrene, der laa tæt ved i Dagligstuen, vilde den ældste Broder ikke tro det, men sagde, at hendes Ord ikke stod til troende, det burde siges, saa andre ogsaa kunde høre det. Men da Broderen havde sagt det, blev Overdynen løftet op, og han fik vældige [Slag] paa sit Legeme. Om Morgen den 11. Februar³⁾ kom Faderen til Præsten i Kirken, før Gudstjenesten begyndte, og fortalte som anført. Den 14. Februar om Natten blev Pigen igen erindret om noget, som Faderen skulde have glemt og ikke aabenbaret, idet en Røst sagde til hende saaledes: . . ., det skal ogsaa aabenbares. Dersom du aabenbarer det, da vil jeg aldrig komme her mere. Til sidst lagde det Haanden paa Pigen sigende: Sov nu i Guds Navn.

Hermed ender Beretningen, som Dominicus Brandt bevidner „er landkundig hos os“, mens Pastor Ørsted skriver: Ovenmeldte Spøgelse, Plage og Huskors i alle indførte Punkter at være landkundig og bevislig tildraget, bekender i lige Maade Søuren Jacobsøn Ørsted.

Hvad man end vil mene om den mærkelige Historie, som for snart 300 Aar siden satte Sindene i Bevægelse paa Ærø, giver den i hvert Fald et Tidsbillede, som ikke er uden Interesse.

1) Aftenen kaldes vel saaledes, fordi det var Torsdag Aften. Torsdagen var Ugedagen for Indstiftelsen af den hellige Nadver.

2) Haandskriftet har „Sørgfaderen“, hvad der maa være Fejl for Skriftefaderen. De udeladte Ord har ikke kunnet meddeles, fordi de var sagt i Skriftemaal. Der var endnu langt ind i 18. Aarh. Skriftestole i de protestantiske Kirker.

3) 11. Februar 1701 var en Fredag, der var dengang ogsaa Gudstjeneste om Fredagen.